

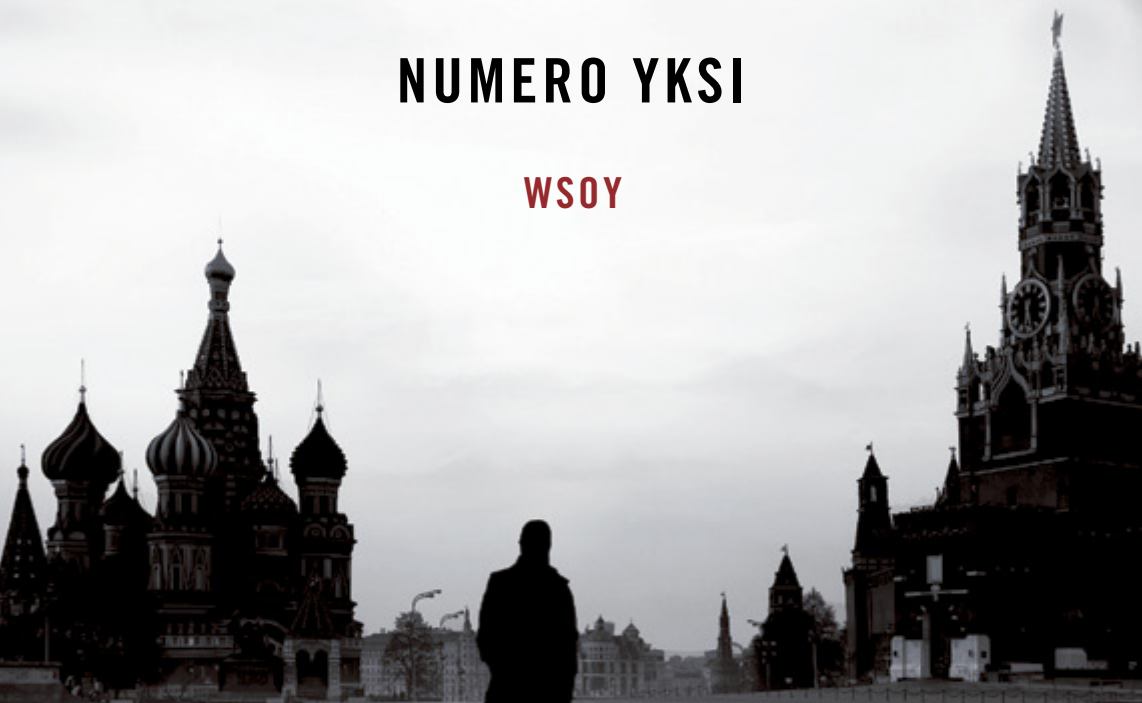
RED NOTICE

KUINKA MINUSTA

TULI PUTININ VIHOLLINEN

NUMERO YKSI

WSOY

BILL BROWDER

Bill Browder

RED NOTICE

Kuinka minusta
tuli Putinin vihollinen
numero yksi

SUOMENTANUT J.-V. SAPPINEN

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

Red Notice

HOW I BECAME PUTIN'S NO. 1 ENEMY

© HERMITAGE MEDIA LIMITED, 2015

SUOMENKIELINEN LAITOS © J.-V. SAPPINEN JA WSOY 2015

ISBN 978-951-0-40326-6

PAINETTU EU:SSA

*Sergei Magnitskille,
rohkeimmalle miehelle, jonka olen
koskaan tuntenut*

Vaikka tämän kirjan tarina on tosi,
se taatusti loukkaa joitain hyvin vaikutusvaltaisia
ja vaarallisia henkilöitä. Viattomien suojelemiseksi osa
nimistä ja paikoista on muutettu.

Red Notice, Interpolin kansainvälinen etsintäkuulutus.

Tiedote, jossa pyydetään pidättämään henkilö luovutettavaksi maasta toiseen. Nykyisin lähimmin kansainvälistä pidätysmääräystä vastaava asiakirja.

Sisällys

- 1 Ei-toivottu henkilö 11
- 2 Miten kapinoidaan kommunistisukua vastaan? 21
  - 3 Chip ja Winthrop 27
- 4 »Voimme hommata naisen, joka pitää teidät lämpimänä öisin» 34
  - 5 Katteeton tšekki 47
  - 6 Murmanskin troolarilaivasto 58
    - 7 La Leopolda 69
    - 8 Greenacres 81
  - 9 Nukkumassa lattialla Davosissa 90
    - 10 Etuoikeutetut osakkeet 97
      - 11 Sidanco 106
      - 12 Taikakala 115
  - 13 Lakimiehiä, aseita ja rahaa 123
    - 14 Lähtö Villa d'Estestä 131
    - 15 Ja kaikki kaatuvat 138
  - 16 Tiistaisin Morrien luona 143
    - 17 Varkausanalyysi 153
  - 18 Viisikymmentä prosenttia 162
  - 19 Uhka kansalliselle turvallisuudelle 169
    - 20 Vogue Café 173

	21	G8	182
	22	Ratsiat	188
	23	Osasto K	198
24	»Mutta venäläisissä tarinoissa ei koskaan ole onnellista loppua»		202
	25	Tehokkaita häirintälaitteita	211
	26	Arvoitus	222
	27	DHL	229
	28	Habarovsk	238
	29	Kahdeksas käsky	245
30	16. marraskuuta 2009		259
	31	Katynin periaate	268
	32	Kyle Parkerin sota	277
	33	Russell 241	285
34	Koskemattomat venäläiset		296
	35	Sveitsiläiset tilit	302
	36	Veroprinsessa	309
	37	Makkarantekoa	312
	38	Malkinin valtuuskunta	324
	39	Oikeutta Sergeille	332
	40	Nöyryyttävä, nöyryytetty	339
41	Red Notice, kansainvälinen etsintäkuulutus		345
	42	Tunteet	352
		Kiitokset	361
		Hakemisto	363

I

Ei-toivottu henkilö

13. MARRASKUUTA 2005

Olen numeroihminen, joten aloitan muutamalla tärkeällä: 260, 1 ja 4 500 000 000.

Ne merkitsevät seuraavaa: Asuin Moskovassa ja matkustin sieltä joka toinen viikonloppu Lontooseen, jota pidin kotikaupunkinani. Olin kymmenen viime vuoden kuluessa tehnyt matkan 260 kertaa. Matkan syy numero 1 oli käydä tapaamassa tuolloin kahdeksanvuotiasta poikaani Davidia, joka asui entisen vaimoni luona Hampsteadissa. Olin erotessamme luvannut tavata Davidin joka toinen viikonloppu, vaikka mikä olisi. En ollut kertaakaan rikkonut lupaustani.

Oli 4 500 000 000 syytä palata niin säännöllisesti Moskovaan. Luku ilmaisi yhtiöni Hermitage Capitalin hoitamien varojen määrän dollareina. Olin yhtiön perustaja ja toimitusjohtaja, ja olin vuosikymmenen mittaan ansainnut monille paljon rahaa. Vuonna 2005 Hermitage Fund oli rankattu maailman parhaiten suoriutuvaksi kehittyvillä markkinoilla. Olimme saaneet aikaan 1500 prosentin tuoton sijoittajille, jotka olivat olleet mukana siitä saakka, kun rahasto oli vuonna 1996 perustettu. Liiketoimintani oli menestynyt yli toiveikkaimpienkin odotusteni. Neuvostoliiton jälkeinen Venäjä oli tarjonnut finanssimarkkinoiden historian huikkeimpia investointimahdollisuuksia, ja toimiminen siellä oli ollut sekä jännittävää että tuottoisaa – ajoittain vaarallistakin. Koskaan se ei ollut tylsää.

Olin kulkenut Lontoosta Moskovaan niin monta kertaa, että tunsin matkan joka käänteen kuin omat taskuni: kuinka nopeasti pääsi turvatarkastuksen läpi Heathrowissa, kuinka kauan kesti siirtyä Aeroflotin koneeseen, nousta ilmaan ja lentää itään kohti pimenevää maata, joka oli marras-

kuun puolivälissä nopeasti siirtymässä taas yhteen kylmään talveen. Lento kesti neljä ja puoli tuntia. Siinä ajassa ehti selailta *Financial Timesin*, *Sunday Telegraphin*, *Forbesin* ja *Wall Street Journalin* sekä mahdolliset tärkeät sähköpostit ja asiakirjat.

Koneen saavuttua matkakorkeuteen avasin salkun ottaakseni esiin päivän lukemiset. Kansioiden, sanomalehtien ja kiiltävien aikakauslehtien joukossa oli pieni nahkakansio. Siinä oli 7 500 dollaria sadan dollarin seteleinä. Rahojen avulla minulla olisi paremmat mahdollisuudet päästä niin sanotusti viimeiselle lennolle pois Moskovasta – samaan tapaan kuin ne, jotka olivat nipin napin ehtineet häipyä Phnom Penhistä tai Saigonista ennen kuin maat ajautuivat kaaokseen ja tuhoon.

En kuitenkaan ollut pakenemassa Moskovasta, vaan palaamassa sinne. Olin menossa takaisin töihin. Siksi halusin nähdä viikonlopun viimeisimmät uutiset.

Lennon loppupuolella huomioni kiinnittyi *Forbes*-lehden erääseen artikkeliin. Se käsitteli miestä nimeltä Jude Shao, joka oli amerikankiinalainen ja jolla oli minun tapaan MBA-tutkinto Stanfordinista. Hän oli opiskellut siellä muutamaa vuosikurssia minua alempana. En tuntenut häntä, mutta niin ikään minun tapaan hän oli menestynyt liikemiehenä vieraassa maassa. Hänen tapauksessaan Kiinassa.

Shao oli joutunut napit vastakkain korruptoituneiden kiinalaisten virkamiesten kanssa, ja huhtikuussa 1998 hänet oli pidätetty sen jälkeen, kun hän oli kieltäytynyt maksamasta 60 000 dollarin lahjusta eräälle veronkantajalle Shanghaissa. Lopulta hänet tuomittiin tekaistujen syytteiden perusteella 16 vuodeksi vankilaan. Joukko Stanfordin entisiä opiskelijoita oli organisoinut Shaon vapauttamiseksi kampanjan, mutta se ei auttanut. Lukiessani artikkelia hän virui jossain kurjassa kiinalaisessa vankilassa.

Artikkeli aiheutti minulle kylmiä väreitä. Kiina oli liiketoiminnan harjoittamiseen kymmenen kertaa turvallisempi maa kuin Venäjä. Minuutena, joina kone laskeutui kolmisentuhatta metriä kohti Moskovan Šeremetjevon lentokenttää, mietin, mahdoinko olla tyhmä. Pääasiallinen lähestymistapani sijoittamiseen oli vuosikaudet ollut aktiivinen osakkeenomistus. Venäjällä se merkitsi oligarkkien korruption vastustamista, niiden noin kahdenkymmenen miehen, jotka olivat kommunismin romahduksen jälkeen tietävästi varastaneet 39 prosenttia Venäjästä ja tulleet miljar-

dööreiksi melkein yhdessä yössä. Oligarkit omistivat suurimman osan Venäjän osakemarkkinoilla myynnissä olevista yhtiöistä, ja usein he ryöväisivät noista yhtiöistä itselleen kaiken minkä irti saivat. Olin enimmäkseen menestynyt taisteluissani heitä vastaan, ja vaikka olin strategiallani saanut rahaston menestymään, olin hankkinut myös paljon vihollisia.

Luettuani loppuun jutun Shaosta ajattelin: *Ehkä pitää vähän höllätä. Minulla on paljon minkä vuoksi elää.* Minulla oli Lontoossa Davidin lisäksi myös uusi vaimo Jelena. Hän oli venäläinen, uskomattoman älykäs ja odotti viimeisillään ensimmäistä lastamme. *Ehkä pitäisi lopettaa.*

Mutta sitten pyörät koskettivat kiitotietä, ja panin lehden salkkuun, kytinkin virran BlackBerryyn ja suljin salkun. Aloin tarkistaa sähköposteja. Ajatukseni kääntyivät Jude Shaosta ja oligarkeista kaikkeen, mitä oli jäänyt väliin lennon aikana. Edessä oli vielä tulli, siirtyminen autolle ja ajo asunnolle.

Šeremetjevon lentoasema on merkillinen paikka. Minulle tutuin terminaali, Šeremetjevo-2, oli rakennettu vuoden 1980 kesäolympialaisia varten. Avajaistensa aikaan se oli varmaan näyttänyt vaikuttavalta, mutta vuonna 2005 se vaikutti käytössä kuluneelta. Siellä lemusi hiki ja halpa tupakka. Katon koristuksena oli riveittäin metallisylintereitä, jotka näyttivät ruosteisilta peltipurkeilta. Passintarkastukseen ei ollut selvää jonoa, joten piti vain ottaa paikkansa väenpaljoudesta ja pitää varansa, jotta kukaan ei pääsisi etuilemaan. Ja herra varjele, jos oli kuljetuttanut matkalaukun ruumassa. Passin leimaamisen jälkeenkin joutui odottamaan tunnin saadakseen laukkunsa. Se ei ollut yli neljän tunnin lennon jälkeen hauska tapa saapua maahan, erityisesti jos matkan teki joka toinen viikonloppu, kuten minä.

Olin toiminut lentoasemalla sillä tavoin vuodesta 1996 lähtien, mutta vuoden 2000 tienoilla eräs ystäväni oli kertonut niin sanotusta VIP-palvelusta. Sen avulla säästi pientä maksua vastaan tunnin, toisinaan kaksi. Palvelu ei missään nimessä ollut yllälistä, mutta se oli joka pennin arvoista.

Menin koneesta suoraan VIP-aulaan. Sen seinät ja katto oli maalattu hernerokanvihreiksi. Lattiassa oli kellanruskea korkkimatto. Aulan punaruskealla nahalla päällystetyt tuolit olivat riittävän mukavia. Odotusaikana tarjoilijat kiikuttivat laihaa kahvia tai liikaa haudutettua teetä. Valitsin teen sitruunaviipaleen kera ja annoin passini maahantulovirkailijalle. Jo muutama sekunnin kuluttua olin uppoutunut BlackBerryyn sähköpostitulvaan.

Tuskin huomasin, kun autonkuljettajani Aleksei, jolla oli lupa saapua aulaan, asteli sisään ja alkoi rupatella maahantulovirkailijan kanssa. Aleksei oli minun tapaan 41-vuotias, mutta toisin kuin minä, hän oli 196 senttiä pitkä, lähes 110 kiloa painava, vaaleatukkainen ja karskin näköinen. Hän oli Moskovan liikennepoliisin entinen eversti eikä osannut sanaakaan englantia. Hän saapui aina ajoissa – ja pystyi joka kerta selviytymään puhumalla pienoisista yhteenotoista liikennepoliisien kanssa.

En kuunnellut heidän keskusteluaan, vaan vastailin sähköposteihin ja join haaleaa teetä. Jonkin ajan kuluttua tuli kuulutus, että lentoni matkatavarat olivat valmiina noudettaviksi.

Silloin kohotin katseeni ja ajattelin: *Olenko ollut täällä jo tunnin?*

Vilkaisin kelloani. Tunti oli todellakin kulunut. Lentoni oli laskeutunut 19.30, nyt kello oli 20.32. Lentoni kaksi muuta samassa VIP-aulassa odottanutta matkustajaa olivat häipyneet aikoja sitten. Vilkaisin Alekseita. Hän viestitti omalla katseellaan: *Käyn tsekkaamassa.*

Aleksein keskustellessa virkailijan kanssa soitin Jelenalle. Kello oli Lontoossa vasta 17.32, joten tiesin hänen olevan kotona. Jutellessamme pidin silmällä Alekseita ja virkailijaa. Heidän keskustelunsa muuttui pian väitelyksi. Aleksei koputti virkailijan tiskiä ja mulkoili tätä. »Jokin on vialla», sanoin Jelenalle. Nousin ja lähdin tiskin suuntaan pikemminkin ärtyneenä kuin huolestuneena tiedustellakseni, mistä oli kyse.

Lähestyessäni tiskiä tajusin, että jokin oli pahasti pielessä. Kytkin puhelimen kaiuttimelle ja annoin Jelenan tulkata. Kielet eivät ole minun heiniäni – kymmenen vuoden jälkeenkin osasin vain kyökkivenäjää.

Keskustelijoiden vuorosanat lennähtelivät. Seurasin niitä kuin tennisottelua pää edestakaisin käännähdellen. Eräässä vaiheessa Jelena sanoi: »Luu-len että tämä on viisumijuttu, mutta virkailija ei sano sitä ääneen.» Samaan aikaan aulaan astui kaksi univormupukuista maahantulovirkailijaa. Toinen heistä osoitti puhelintani, toinen matkatavaroitani.

Sanoin Jelenalle: »Kaksi virkailijaa käskee minun lakata puhumasta ja lähteä heidän mukaansa. Soitan uudestaan niin pian kuin voin.»

Lopetin puhelun. Toinen virkailijoista otti laukkuni. Toinen keräsi maahantulopaperini. Ennen kuin lähdin heidän mukaansa katsoin Alekseihiin. Hänen hartiansa olivat lyyssä, katseensa alhaalla ja suunsa hieman

raollaan. Hän oli neuvoton. Hän tiesi, että kun asiat menevät Venäjällä vikaan, ne yleensä menevät vikaan rankasti.

Seurasin virkailijoita mutkikasta reittiä pitkin Šeremetjevo-2:n takakäytäviä kohti suurempaa, tavallista tuloaulaa. Esitin heille kysymyksiä huonolla venäjälläni, mutta he eivät vastanneet, vaan ohjasivat minut yleiseen pidätyshuoneeseen. Siellä oli räikeä valaistus. Lattiaan oli pultattu riveittäin muovituoleja. Seinien beigenvärinen maali oli paikoin hilseillyt. Tuoleilla löhöili muutama vihaisen näköinen pidätetty. Kukaan heistä ei puhunut. Kaikki tupakoivat.

Virkailijat poistuivat. Huoneen vastakkaisella puolella oli työtason ja lasin muodostama väliseinä, jonka takana näkyi liuta univormupukuisia virkailijoita. Päätin istuutua lähelle heitä ja yritin saada tolkkua, mitä oli tekeillä.

Jostain syystä sain pitää kaikki tavarani, mukaan lukien kännykän, jossa oli toimiva kenttä. Pidin sitä hyvänä merkinä. Koetin rauhoittua, mutta Jude Shaon tarina tunkeutui mieleeni.

Katsoin kelloa: varttia vaille yhdeksän.

Soitin uudestaan Jelenalle. Hän ei ollut huolestunut. Hän sanoi kirjoitavansa parhaillaan Britannian-suurlähetystöön Moskovaan tiedonantoa, jonka hän lähettäisi heti saatuaan sen valmiiksi.

Soitin Arielille, joka oli entinen israelilainen Mossadin agentti ja toimi yhtiöni turvallisuusneuvonantajana Moskovassa. Häntä pidettiin laajalti maan parhaana turvallisuusneuvonantajana, joten olin varma, että hän pystyisi ratkaisemaan tämän ongelman.

Ariel yllättyi kuullessaan mitä oli tapahtunut. Hän lupasi soittaa muutamän puhelun ja ottaa sitten yhteyttä minuun.

Puoli yhdentoista aikoihin soitin Britannian-suurlähetystöön ja puhuin konsuliosaston miehen nimeltä Chris Bowers kanssa. Hän oli saanut Jelenan viestin ja oli jo perillä tilanteestani tai ainakin tiesi siitä yhtä paljon kuin minä. Hän tarkisti vielä tietoni: syntymäaika, passin numero, viisumin myöntämispäivä, koko hoito. Koska oli sunnuntai-ilta, hän ei luultavasti pystyisi tekemään paljon, mutta hän yrittäisi.

Viimeiseksi Bowers kysyi: »Onko teille annettu syötävää tai juotavaa?»

»Ei», vastasin. Bowers päästi hmm-äänähdyksen. Kiitin häntä ja lopeitin puhelun.

Yritin tehdä oloni mukavaksi muovituolilla, mutta en onnistunut. Aika kului hitaasti. Nousin. Astelin tupakansavun verhomaisen muurin läpi. Yritin katsoa muiden pidätettyjen miesten tyhjäkätseisiin silmiin. Katsoin, oliko minulle tullut sähköposteja. Soitin Arielille, mutta hän ei vastannut. Astelin lasiseinän luo ja rupesin puhumaan virkailijoille kehnolla venäjäläni. He eivät piitanneet minusta. En merkinnyt heille mitään. Pahempaa-kin: olin jo vanki.

Kannattaa mainita, että Venäjällä ei kunnioiteta yksilöä eikä hänen oikeuksiaan. Ihmisiä voi valtion tarpeiden mukaan uhrata ja käyttää kilpinä, vaihtokauppatavarana tai jopa tykinruokana. Jos tarve vaatii, kenestä tahansa voi hankkiutua eroon. Stalinin kuuluisa lausahdus ilmaisee asian suoraan: »Ei ihmisiä, ei ongelmia.»

Silloin *Forbesin* artikkelin Jude Shao kiilasi taas tietoisuuteeni. Olisiko minun pitänyt olla menneisyydessä varovaisempi? Olin tottunut tappelemaan oligarkkeja ja korruptoituneita venäläisiä viranomaisia vastaan, joten olin turtunut mahdollisuudelle, että minäkin voisinkin kadota, jos joku vain haluaisi sitä tarpeeksi kovasti.

Pudistin päätäni ja karkotin väkisin mielestäni ajatukset Shaosta. Palasin vartijoiden eteen yrittääkseni saada heistä irti jotain, mitä vain, mutta turhaan. Palasin tuolilleni. Soitin taas Arielille. Tällä kertaa hän vastasi.

»Mitä oikein on tekeillä?»

»Olen kysynyt monelta ihmiseltä, mutta kukaan heistä ei puhu», Ariel vastasi.

»Miten niin ei puhu?»

»Ei vain puhu. Olen pahoillani, mutta tarvitsen enemmän aikaa. On sunnuntai-ilta. Kukaan ei ole tavoitettavissa.»

»Hyvä on. Ilmoita heti kun kuulet jotain.»

»Ilmoitan.»

Lopetimme puhelun. Soitin uudestaan suurlähetystyöhön. Sielläkään ei ollut edistytty. Virkailijoiden kanssa ei joko haluttu tehdä yhteistyötä tai minua ei ollut vielä kirjattu järjestelmään tai molempia. Lopuksi Bowers kysyi taas: »Onko teille annettu mitään syötävää tai juotavaa?»

»Ei», toistin. Kysymys kuulosti kovin mitättömältä, mutta Bowers oli selvästi toista mieltä. Hänellä oli varmaan aiempaa kokemusta vastaavista

tilanteista, ja mieleeni juolahti, että olisi ilmettyä venäläistä taktiikkaa olla tarjoamatta ruokaa tai vettä.

Kun kello ylitti kaksitoista, huoneeseen saapui lisää pidätettyjä. Kaikki olivat miehiä ja kaikki näyttivät olevan peräisin entisistä neuvostotasavalloista: georgialaisia, azerbaidžanilaisia, kazakstanilaisia, armenialaisia. Heidän matkatavaransa, sikäli kuin niitä oli ollenkaan, olivat pelkkiä merimiessäkkejä tai kummallisia ylettömän kokoisia, kauttaaltaan teipattuja nailonisia kauppakasseja. Jokainen poltti lakkaamatta. Jotkut puhelivat kuiskimalla. Yksikään ei osoittanut minkäänlaisia tunteita tai huolta. He kiinnittivät minuun huomiota yhtä vähän kuin vartijat, vaikka taatusi erotuin joukosta: hermostunut mies, jolla oli sininen pikkutakki, BlackBerry ja musta, pyörällinen matkalaukku.

Soitin taas Jelenalle. »Onko siellä päässä kuulunut mitään?»

Hän huokaisi. »Ei. Entä siellä?»

»Ei mitään.»

Jelena ilmeisesti erotti huolen äänestäni. »Ei hätää, Bill. Jos tämä todellakin on viisumijuttu, olet jo huomenna täällä selvittämässä asioita. Olen varma siitä.»

Jelenan rauhallisuus auttoi. »Niin.» Vilkaisin kelloani. Se oli Englannissa puoli yksitoista. »Mene nukkumaan, kulta. Sinun ja vauvan pitää levätä.»

»Hyvä on. Soitan heti kun saan tietoa.»

»Samoin.»

»Hyvää yötä.»

»Hyvää yötä. Rakastan sinua», lisäsin, mutta Jelena oli jo sulkenut puhelimen.

Mielessäni häivähti epäily. *Entä jos tämä ei olekaan pelkkä viisumijuttu? Näenkö Jelenaa enää koskaan? Näenkö koskaan syntymätöntä lastamme? Näenkö koskaan poikaani Davidia?*

Samalla kun kamppailin noita ikäviä tuntemuksia vastaan, yritin sovittella itseäni pitkäkseni kovalle tuoleille käyttäen tyynynä pikkutakkia, mutta tuolit oli suunniteltu ehkäisemään nukkumista. Puhumattakaan siitä, että minua ympäröivät uhkaavan näköiset ihmiset. Miten voisin edes torkahduttaa noiden tyyppien lähellä?

En voinut.

Nousin istumaan ja aloin kirjoittaa BlackBerryllä, laatia luetteloa henkilöistä, joita olin tavannut vuosien mittaan Venäjällä, Britanniassa ja Yhdysvalloissa ja jotka voisivat auttaa minua: poliitikkoja, liikemiehiä, toimittajia.

Chris Bowers soitti lähetystöstä vielä kerran ennen työvuoronsa päätymistä. Hän vakuutti, että seuraavana vuoroon tuleva saisi täyden selonteon. Taas kerran hän kysyi, oliko minulle tarjottu ruokaa tai vettä. Ei ollut. Hän pyysi anteeksi, vaikka hän ei olisi voinut tehdä mitään. Hän selvästi piti kirjaa huonosta kohtelusta siltä varalta, että moiselle kirjanpidolle tulisi tarvetta. Bowersin lopetettua ajattelin: *Voihan paska.*

Kello oli tuolloin kaksi tai kolme aamuyöllä. Katkaisin virran BlackBerrystä säästääkseni akkua ja yritin jälleen nukkua. Otin laukusta paidan ja levitin sen silmilleni. Nielin kuiviltaan kaksi Nurofeniä päänsärkyyn, joka oli alkanut tehdä tuloaan. Koetin unohtaa kaiken. Yritin vakuuttaa itselleni, että päivällä poistuisin maasta. Ongelma johtui vain viisumistani. Tavalla tai toisella lähtisin Venäjältä.

Jonkin ajan kuluttua torkahdin.

Heräsin puoli seitsemän aikoihin, kun sisään ryöpsähti uusia pidätettyjä. Lisää muiden kaltaisia. Ei ketään minunlaistani. Lisää savukkeita, lisää kuiskuttelua. Hienhaju voimistui melkoisesti. Suussani oli kauhea maku, ja tajusin ensimmäisen kerran, kuinka kova jano minulla oli. Bowersilla oli ollut hyvä syy kysellä, oliko minulle tarjottu ruokaa tai juomaa. Pääsimme käymään löyhkäävässä vessassa, mutta noiden paskiaisten olisi pitänyt antaa meille ruokaa ja vettä.

Joka tapauksessa olin herätessäni ollut varma, että kyse oli vain byrokraattisesta väärinkäsityksestä. Soitin Arielille. Hän ei ollut vielä kukaan kenenyt selvittämään, mistä kiikasti, mutta hän sanoi, että seuraava lento Lontooseen lähtisi 11.15. Oli vain kaksi vaihtoehtoa. Minut joko pidätettäisiin tai karkotettaisiin, joten yritin uskotella itselleni, että olisin mukana tuolla lennolla.

Yritin parhaani mukaan puuhailla jotain. Vastasin muutamaaan sähköpostiin kuin meneillään olisi tavallinen työpäivä. Soitin lähetystöön. Vuorossa oleva konsuli vakuutti, että kunhan päivän toiminta pääsisi aluilleen, he hoitaisivat asiani. Keräsin tavarani ja yritin taas puhua vartijoille, mutta he eivät edelleenkään piitanneet minusta. Se näytti olevan heidän ainoa tehtävänsä: istua lasin takana ja olla piittaamatta pidätetyistä.

Astelin edestakaisin: 9.00, 9.15, 9.24, 9.37. Hermostuin yhä enemmän. Halusin soittaa Jelenalle, mutta Lontoossa oli vielä liian aikaista. Soitin Arielille, mutta hänellä ei vielääkään ollut mitään minulle. Lakkasin soittelemasta puheluja.

Puoli yhdeltätoista jyskytin lasiin, mutta vartijat olivat yhä äärimmäisen ammattitaitoisesti piittaamatta minusta.

Jelena soitti. Tällä kertaa hän ei pystynyt rauhoittamaan minua. Hän vakuutti, että selvittäisimme tilanteeni, mutta minusta alkoi tuntua, että sillä ei ollut merkitystä. Jude Shaon hahmo kohosi jo suurena mielessäni.

10.45. Aloin todella hätääntyä.

10.51. *Miten olin voinut olla niin tyhmä? Miten tavallinen kaveri Chicago South Sidestä voisi rökittää venäläisiä yhden toisensa jälkeen ja selviytyä ehjin nahoin?*

10.58. *Tyhmä, tyhmä, tyhmä!* TYHMÄ JA YLIMIELINEN, BILL! YLIMIELINEN JA UMPITYHMÄ!

11.02. *Joudun venäläiseen vankilaan. Joudun venäläiseen vankilaan. Joudun venäläiseen vankilaan.*

11.05. Huoneeseen marssi kaksi sotilassaappaista virkailijaa, jotka suuntasivat minua kohti. He tarttuivat käsivarsiini, keräsivät kamppeeni ja veivät minut pidätyshuoneesta. He taluttivat minua pitkin käytäviä ja ylös portaita. Nyt se tapahtuu. Minut heitetään mustaanmaijaan ja viedään pois.

Mutta sitten virkailijat potkaisivat oven auki, astuimme lähtöterminaaliin ja aloimme liikkua ripeästi. Mielialani kohosi, kun ohitimme portteja ja matkustajia. Sitten olimme 11.15 lähtevän Lontoon-lennon portilla. Minut hoputettiin käytävää pitkin koneeseen, kiidätettiin bisnesluokan läpi ja istutettiin keski-istuimelle turistiluokassa. Virkailijat eivät sanoneet sanaakaan. He nostivat laukkuni yläkaappiin. He eivät antaneet passiani. He poistuivat.

Muut matkustajat koettivat kovasti olla tuijottamatta, mutta kuinka he olisivat pystyneet? En välittänyt heistä. Minä *en* ollut menossa venäläiseen vankilaan.

Lähetin Jelenalle tekstiviestin, että olin tulossa kotiin ja että näkisin hänet pian. Kirjoitin rakastavani häntä.

Kone nousi. Kun laskuteline tömähti rungon sisään, koin elämäni voimakkaimman helpotuksen tunteen. Satojen miljoonien dollareiden ansaitseminen ja menettäminen ei vetänyt sille vertoja ollenkaan.

Nousimme matkakorkeuteen ja ateriatarjoilu alkoi. En ollut syönyt yli vuorokauteen. Päivän annoksena oli jonkinlaista kaameaa stroganovia, mutta en ollut koskaan syönyt herkullisempaa ruokaa. Otin kolme ylimääräistä sämpylää. Join neljä pulloa vettä. Ja sitten sammahdin.

En herännyt ennen kuin kone kosketti kiitotietä Heathrowissa. Rullauksen aikana laadin mielessäni luetteloa asioista, jotka joutuisin hoitamaan. Ensimmäinen ja tärkein niistä oli pääsy Britannian tullin läpi ilman passia. Mutta se ei olisi kovin vaikeaa. Kotini oli Englannissa, ja saatuani 1990-luvun lopulla Britannian kansalaisuuden olin pitänyt Englantia kotimaanani. Laajempi kuva liittyi Venäjään. Miten pääsisin tästä sotkusta? Kuka siitä oli vastuussa? Kenelle voisin soittaa Venäjällä? Kenelle lännessä?

Kone pysähtyi, merkkiäänä helähti ja matkustajat avasivat istuinvyönsä. Kun tuli minun vuoroni lähteä, astelin käytävää pitkin ovea kohti. Olin vajonnut syvälle ajatuksiini. Lähestyin ovea, mutta en huomannut lentoperämiestä, joka katseli edestä matkustajien poistumista. Saapuessani hänen kohdalleen hän katkaisi ajatukseni ojentamalla kätensä. Katsoin siihen. Hänellä oli minun Ison-Britannian passini. Otin sen sanomatta sanaakaan.

Selviydyin tullista viidessä minuutissa. Otin taksin ja ajoin Lontoon-asunnolleni. Perillä halasin Jelenaa pitkään. En ollut koskaan ollut yhtä kiitollinen toisen ihmisen halaamisesta.

Sanoin Jelenalle kuinka paljon häntä rakastin. Hän hymyili minulle leveästi, silmät suurina. Juttelimme koettelemuksestani astellessamme käikkään yhteiseen kotitoimistoomme. Istuuduimme kumpikin pöytäme ääreen. Käynnistimme tietokoneet, tartuimme puhelimiin ja kävimme töihin.

Minun oli selvitettävä, kuinka voisin palata Venäjälle.

2

Miten kapinoidaan kommunistisukua vastaan?

Jos olisitte nyt kuuntelemassa pitämäni puhetta, luultavasti kysyisitte: »Miten tuosta miehestä, jolla on amerikkalainen korostus ja brittiläinen passi, tuli Venäjän suurin ulkomainen sijoittaja, ja miksi hänet sitten potkaistiin ulos sieltä?»

Se on pitkä juttu, joka alkaa jo Amerikasta ja epätavallisesta amerikkalaisesta suvusta. Isoisäni Earl Browder oli kotoisin Kansasin Wichitasta, ja hän oli ammattiliiton puuhamies. Hän oli työssään niin hyvä, että kommunistit huomasivat hänet, ja hänet kutsuttiin vuonna 1926 Neuvostoliittoon. Pian sinne saavuttuaan hän toimi samoin kuin useimmat viriilit amerikkalaiset miehet Moskovassa: hän tapasi hyvännäköisen venäläisen tytön. Tytön nimi oli Raisa Berkman, ja hän oli ensimmäisiä naispuolisia asianajajia Venäjällä. He rakastuivat ja menivät naimisiin. He saivat kolme poikaa, joista ensimmäinen, isäni Felix, syntyi heinäkuussa 1927 Venäjän pääkaupungissa.

Vuonna 1932 Earl muutti perheineen takaisin Yhdysvaltoihin, asettui Yonkersiin New Yorkin osavaltiossa ja rupesi johtamaan Amerikan kommunistista puoluetta. Hän pyrki kaksi kertaa presidentiksi kommunistien vaalilistalta, vuonna 1936 ja 1940. Vaikka isoisä sai molemmissa vaaleissa vain noin 80 000 ääntä, hän keskittyi kampanjoissaan vallalla olevan kapitalismin puutteisiin lama-ajan Amerikassa ja sai kaikki poliittiset pelurit säättämään politiikkaansa vasemmalle. Hän oli niin vaikuttava, että vuonna 1938 hän jopa pääsi *Time*-lehden kanteen otsikolla »Toveri Earl Browder».

Hänen vaikutuksensa myös suututti presidentti Rooseveltin. Vuonna 1941 isoisäni pidätettiin, ja hänet tuomittiin »passirikkomuksista» ja lähetettiin istumaan neljän vuoden vankeustuomiota liittovaltion rangaistuslaitokseen Atlantaan. Onneksi hänet armahdettiin vuoden kuluttua siksi, että Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat liittolaisia toisessa maailmansodassa.

Sodan jälkeen Earl vietti muutaman vuoden politiikan ryteiköissä – kunnes senaattori Joseph McCarthy aloitti pahamaineiset noitavainonsa ja yritti poistaa maasta viimeisenkin kommunistin. 1950-luku oli Yhdysvalloissa vainoharhaista aikaa. Ei ollut väliä, oliko hyvä vai paha kommunisti: kommunisti kuin kommunisti. Earl sai kutsun edustajainhuoneen epä-amerikkalaista toimintaa tutkivan komitean kuultavaksi, ja komitea kuulteli häntä monta kuukautta.

Isoisäni kokema poliittinen vaino ja hänen uskomuksensa vaikuttivat vahvasti koko perheeseen. Isoäitini oli venäjänjuutalainen intellektuelli, eikä hän halunnut yhdenkään poikansa lähtevän mukaan politiikan likaiseen peliin. Hänen korkein kutsumuksensa oli yliopistomaailmassa, erityisesti matematiikan parissa. Isäni Felix yritti kuuliaisesti toteuttaa ja ylittää äitinsä odotukset ja aloitti 16-vuotiaana opinnot Massachusettsin teknillisessä korkeakoulussa MIT:ssä. Yllättävää kyllä hän suoritti alemman tutkinon kahdessa vuodessa, kirjoittautui jatko-opintoihin Princetoniin pääaineenaan matematiikka ja tuli filosofian tohtoriksi 20-vuotiaana.

Vaikka isäni oli Amerikan älykkäimpiä nuoria matemaatikkoja, hän oli edelleen Earl Browderin poika. Kun presidentti Truman määräsi toisen maailmansodan jälkeen asevelvollisuuden, Felix anoi lykkäystä. Hänen työnantajansa, Princetonin Institute for Advanced Study, kieltäytyi kirjoittamasta hänelle suositusta. Kukaan hänen esimiehistään ei halunnut tililleen kuuluisan kommunistin pojan puolustamista. Ilman lykkäystä Felix kutsuttiin nopeasti asepalvelukseen, ja hän aloitti vuonna 1953.

Peruskoulutuksen jälkeen isäni siirrettiin maavoimien tiedusteluosastoon Fort Monmouthiin New Jerseyhin, missä hän työskenteli useita viikkoja ennen kuin hänen esimiehensä pani merkille hänen sukunimensä. Sen jälkeen pyörät pyörivät vinhasti. Myöhään illalla isä tempaistiin punkastaan, heitettiin kuljetuskoneeseen ja vietiin Fort Braggiin Pohjois-Carolinaan. Siellä hän joutui kaksi seuraavaa vuotta tankkaamaan ajoneuvoja huoltoasemalla tukikohdan laidassa.

Kun hänet vuonna 1955 vapautettiin palveluksesta, hän haki ensimmäistä löytämäänsä akateemista työpaikkaa: apulaisprofessorina Brandeisin yliopistossa. Brandeisin tiedekunta tuskin uskoi hyvää onneaan saadessaan paikanhakijaksi Princetonin huippumatemaatikon. Mutta kun tiedekunta suositteli häntä valittavaksi, johtokunta suhtautui karsaasti ajatukseen tukea Amerikan kommunistisen puolueen entisen johtajan poikaa.

Johtokunnan puheenjohtajana oli tuohon aikaan Eleanor Roosevelt. Vaikka hänen aviomiehensä oli vastuussa isoisäni vankeustuomiosta, hän sanoi, että olisi mitä »epäamerikkalaisinta kieltää suurelta tiedemieheltä työpaikka sen perusteella, mikä hänen isänsä oli». Lopulta isä sai paikan ja sen myötä edelleen pestit Yalesta, Princetonista ja Chicagon yliopistosta, missä hänestä tuli viimein matematiikan laitoksen johtaja. Hänen uransa oli pitkä ja menestyksenkäs, ja vuonna 1999 presidentti Clinton myönsi hänelle National Medal of Sciencen, joka on matematiikan alalla maan korkein kunnianosoitus.

Äitini Evan tarina oli aivan yhtä huomionarvoinen. Eva syntyi vuonna 1929 juutalaisen äidin aviottomana lapsena Wienissä. Vuonna 1938 oli jo selvää, että natsit vainosivat juutalaisia, ja jokainen kynnelle kykenevä juutalainen hakeutui niin kauas Euroopasta kuin pystyi. Koska pakenijoita oli paljon, Yhdysvaltojen viisumia oli lähes mahdotonta saada. Isoäitini teki sydäntä särkevän päätöksen ja antoi äitini adoptoitavaksi, jotta tämä saisi tilaisuuden parempaan elämään Amerikassa.

Applebaumit, mukava juutalainen perhe Massachusettsin Belmontista, suostuivat ottamaan Evan. Hän matkusti yhdeksänvuotiaana yksin junalla Euroopan halki, nousi höyrylaivaan ja matkusti Amerikkaan tavataksseen uuden perheensä. Perille päästessään hän hämmästytti, millaiseen turvapaikkaan oli tupsahtanut. Muutaman seuraavan vuoden äitini asui omissa huoneissaan mukavassa talossa, jossa oli cockerspanieli ja leikattu nurmikko eikä ympärillä riehunut sotaa ja kansanmurhaa.

Samaan aikaan kun Eva totutteli uuteen elämäänsä, isoäitini Erna onnistui pakenemaan Itävallasta ja pääsi Britanniaan saakka. Ero tyttärestä tuntui sietämättömältä, joten hän yritti joka päivä saada Yhdysvaltain viisumia voidakseen päästä taas yhteen Evan kanssa. Kolmen vuoden kuluttua viisumi vihdoinkin myönnettiin. Hän matkusti Englannista Bostoniin, ilmoantui Applebaumien ovelle Belmontissa ja odotti iloista jälleennäkemistä. Er-

»**Kuin huipputason trilleri,
sankarina jokamies
vieraassa vihamielisessä maassa,
yksin ja vaarassa... tarina on tosi,
ja se on tarina
joka on pakko kertoa.»**

– **LEE CHILD**

BILL BROWDER perusti 90-luvulla Hermitage Capital -sijoitusrahaston Moskovaan. Sijoitusten arvo kasvoi pian miljardeihin. Browder alkoi paljastaa oligarkkien laittomia toimia ja puuttua laajamittaiseen korruptioon Venäjällä, kunnes Putinin hallinto karkotti hänet maasta ja heitti Browderin asianajajan Sergei Magnitskin vankilaan. Magnitski kuoli eristyssellissä pahoinpideltynä, 37-vuotiaana, paljastettuaan Venäjän hallituksen virkamiesten junaileman miljoonaluokan veropetoksen.

Magnitskille omistettu *Red Notice* on paitsi poikkeuksellinen tarina yhden ihmisen kamppailusta korruptoitunutta valtakoneistoa vastaan, myös pysäyttävä dokumentti nyky-Venäjän hallinnon kyynisestä voimapolitiikasta.

PÄÄLLYS FLAMUR TONUZI

PÄÄLLYKSEN VALOKUVA © WILL & DENI MCINTYRE/GETTY IMAGES

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789510 403266	
	97.15	